

Kâdi Abdülcebâr, *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve: Mûcizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı (Metin-Çeviri)*, trc. M. Şerif Erođlu, Ömer Aydın, ed. Hüseyin Hansu, son tash. Hüseyin Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, 18 Sayfa Deđerlendirme+1178 Sayfa Metin+20 Sayfa Dizin, ISBN: 978-975-17-3899-8

Hicri II. asırdan beri İslam alimleri, nübüvvet hakkında ortaya atılan iddialara karşı reddiyeler yazmışlar ve bu alanda bir literatür meydana getirmişlerdir. "Delilü'n-nübüvve" şeklinde adlandırılan bu literatürde genel olarak peygamberliğin ispatından ziyade Hz. Peygamber (sav)'in nübüvvetinin ispatı ele alınmıştır. Bu alanda yazılmış en önemli eserlerden biri olarak kabul gören eser, Kâdi Abdülcebâr'a (ö. 415/1025) ait *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve* adlı bir nevi siyer ve delâil kitabıdır.

Eser, nihayet 2017 yılında Hüseyin Hansu'nun editörlüğünde, M. Şerif Erođlu ve Ömer Aydın tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercüme, ilk defa 1966 yılında Abdülkerim Osman tarafından dünyada bilinen tek nüshası olan Şehid Ali Paşa koleksiyonundaki esas alınarak yayınlanmıştır. Abdülkerim Osman neşri esas alınmakla beraber hem el yazmasından hem de diğer neşirlerden yararlanılmış ve farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir. Böylece mevcut neşirler arasındaki en güvenilir metin ortaya çıkmıştır. Çevirmenler yazar ve eseri tanıtan uzun bir girişe ilave olarak bab başlıklarını yeniden koymuşlardır. Bunların yanında ayrıntılı bir indeks hazırlanmıştır. Kitap, Arapça ve Türkçe tercüme paralel metin olarak basıldığı için okuyucu gerektiğinde Arapçasına bakabilmekte ve eserden azamî derecede istifade imkanı bulabilmektedir.

Kâdi'nin bu eserinde çokça hadis ve siyer malzemesi bulunması sebebiyle, hadis ve sîret çalışmaları arasında gösterilmişse de, eserin vücuda getiriliş amacı hiç kuşkusuz hadis ve siyer malzemesinin "delâil" sadedinde kullanılması olmuştur. Bu bakımdan bu eser delail literatüründen sayılması gerekmektedir.² Zira eserde amaçlanan, Hz. Peygamber'in sîretini anlatmak değil, anlatılanlardan yola çıkarak peygamberliğini ispat etmektir.

Eser 58 bab/bölümden oluşmaktadır. Bab başlıklarının altında Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlayan delâil/mucize/alâmetlere yer verilmiştir.

2 Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-Nübüvve", *DİA*, Ankara 1994, IX, 115-116.

Ancak müellif eserinde belli bir sistematik içerisinde değil, konuları dağınık olarak vermiştir. Kimi zaman siyer kitabı üslubunda, kimi zaman ise delil olarak getirdiği ayetlerin tefsirine yer vermiştir. Bunların yanında bolca hadis rivayeti ihtiva etmesi bakımından hadis eserlerine benzemektedir. Ayrıca farklı din ve mezheplere karşı yapmış olduğu münakaşalar reddiye türünde yazılan eserleri andırmaktadır. Bu üslup zenginliği, ilmî kapasitesinin genişliğine işaret etmesinin yanında, tüm bu üslup farklılıklarının ve ilmî çeşitliliğin tek bir başlık olan delâilü'n-nübüvveyi "tesbit" etmek; yani nübüvvetin delil olması bakımından güçlendirmek için kullanılmıştır. Müellif, geniş ilmî perspektifi sayesinde farklı alanlardaki bilgilerini mezc etmiş ve bunları şemsiye kavram olarak kullandığı delâili güçlendirmek sadedinde kullanmıştır. Bu alanda yazılmış eserlerden en büyük farklarından biri budur.

Müellifin üzerinde durduğu temalara gelince, öncelikli olarak Resulullah'ın hayatındaki olağanüstü olayları anlatmasıdır. Harikülade olayları delil sadedinde kullanmasının yanı sıra Hz. Peygamber'in manevi motivasyonu, hiçbir maddî gücü yokken insanları dine davet etmesi ve ashabın hiçbir karşılık beklemeden bu davete icabet etmesi gibi hususlar müellifin yer yer vurguladığı durumlardır. Resulullah'ın zayıf ve koruması olmadığı halde, Allah'ın ona emrettiklerini yerine getirmesi, ona inananların sayısının her geçen gün artması anlatılır. Medine'ye hicretten sonra da oradaki hayatının ve dört halife döneminde yaşanan olağanüstü durumlarına işaret edilerek, bütün bunların Allah'ın yardımı ile meydana geldiğine temas edilir. Müellifin sözü edilen tablolara uzun uzun değinmesi ile amaçlanan nübüvvetin kanıtlanmasına delil teşkil eden tüm bu sosyolojik dinamiklerdir. Bu delilleri, her akıl sahibinin hiçbir bilgi sahibi olmasa bile, basit bir gözlem ve mantık yürütme ile ulaşabileceği deliller kapsamında saymıştır. Bu itibarla davasının hak olduğu ve Allah tarafından gönderildiği ispatlanmak istenmiştir. Hz. Peygamber'in ve ashabının karşılaşmış oldukları yardımların önceden haber verilmiş olması da ayrıca bir delil unsuru sayılmıştır. Günlük hayatlarındaki tecellilerin Kur'an ve hadislerle desteklenmesinin yanında bunların önceden haber verilmesi ancak bir peygamber tarafından olabileceği vurgulanmıştır.³

Eserin önemli bir kısmını ise Resulullah'ın nübüvvetine dair yapılan itirazlara ve eleştirilere karşı verilen cevaplar oluşturmaktadır. Burada kitabın önemli bir özelliğine vurgu yapmak gerekir ki o da; müellifin mutezili imamlardan olması hasebiyle verilen bu tür bilgilerin tartışma/cedel ve soru-cevap şeklinde olmasıdır. Mülhidler, Rafıza, İmamiyeŞiası, Karmatiler, Hristiyanlar, Batıniler, Mecusiler, Manehisler, filozoflar gibi grupların yanı sıra İsa

3 Bekir Topaloğlu, "Tesbitü Delâilü'n-Nübüvve, DİA, Ankara 2011, XL, 535.

b. Verrâk, EbûHafs el-Haddâd, İbnRavendî, Ebû Said el-Husrî gibi şahısların görüşlerine yer verip reddiyeler getirilmiştir. Eserinin ilk kısımlarında öncelikli olarak nübüvvet delillerini sıralaması adeta okuyucuyu az sonra anlatacağı farklı din ve bidat grupların iddiaların karşılıklı olarak reddi şeklinde olmuştur. Bu grupların iddialarına geçmeden dinin ne kadar azim olduğu Kur'an ıcazı ve Hz. Peygamber'in sözleriyle temellendirerek veriliyor. Ayrıca müellifin bu gruplara cevap vermesinin önemini mensup olduğu mezhebin usûl-i hamsenin gereklerinden olan emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker şartının bir gereği olarak yaptığını görüyoruz. Müellif adeta bu şart gereği farklı din ve gruplara karşı nübüvveti kanıtlamaya çalışmaktadır.

Esasen muhtelif grup ve din mensuplarına karşı Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlama amacıyla telif edilen bu eserin en dikkat çeken özelliği ise, yaklaşık üçte birinde sahâbeye yöneltilen eleştirileri cevaplamış olmasıdır. Eserin bu özelliğini, yani sahâbe müdafaasını önemli kılan ise bunun müellif tarafından Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil getirmek amacıyla matuf olarak gerçekleştirilmesidir. Zira Kâdî, muhacir ve ensara iftira eden kimselerin aslında Resûlullah'a iftira ettiklerini, ancak Hz. Peygamber'in aleyhinde konuşmaya cesaret edemedikleri için sahâbeyi tenkit ettiklerini ve onları karaladıklarını ifade etmektedir.

Eserde Şîa, Râfîzîler, Bâtınîler, Karmâtîler ve mülhidler/zındıklar olarak zikredilen muhtelif gruplara karşı, öncelikle Kur'an-ı Kerim ve hadislerle reddiyeler getirilirken, nassların ışığında yapılan güçlü yorumlar eşliğinde akli delillendirmelerde bulunulmuştur. Mutezili bir âlim olarak sahâbeyi müdafaası ve bu müdafaayı, peygamberliğin delillerine yer verdiği bir eserde yapmış olması, konuyla ilgili mevcut reddiyelere farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Kâdî'nin eserinde önemli bir yer teşkil eden kısımlardan birisi de Hristiyanlara değinmiş olmasıdır. Kâdî'ya göre, Hz. Peygamber'in Hz. İsa ve Hristiyanlar hakkında verdiği bilgiler, onun nübüvvetinin delillerindedir. Zira arap ve ümmî birinin kendisinden yüzyıllar önce yaşamış bir peygamberden bu denli ayrıntılı ve doğru bilgiler vermesi onun mucizelerindedir. Bu bilgilerin yanında Hristiyanların İslam'a ve Müslümanlara yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden, İncil'in yazılışı ve muhtevassından, dört incilden, İznik konsili gibi hususlardan ayrıntılı bilgiler vererek bahsetmiştir. Ayrıca Doğu kilisesine bağlı Melkiyye, Ya'kubîler ve Nesturîler gibi mezheplerin görüşleri tartışılmıştır (s.34).

Hristiyanlığa ve değişik mezheplerine karşı getirilen tüm bu reddiyeler neticesinde, Hz. İsa'nın dininden ayrılıp, uydurulmuş bir dine tabi olanlarla, İslam karşılaştırılmıştır. Kâdî'nin bunu yaparken Ehl-i Sünnet eserlerine nispetle en büyük farkı ise tam olarak Mutezile üslubuna uygundur. Zira

Kâdî, muhaliflerin eserlerini okuyarak kendi argümanlarıyla cevaplar vermiş ve muhatabını ikna etmek üzere akli kanıtlar sunmuştur (s.36).

Rafıza ise imamet, masumiyet, imamların gaybı bilmesi, sahabe gibi konulardaki görüşlerinden dolayı eleştirilmiştir. Bâtıniler ve Batınilere bağlı olarak ortaya çıkan Karmâtîler ise İslam dünyasına verdikleri zararlı fikirlerden dolayı sert bir dille eleştirilir. Bunların yanından Kâdî zaman zaman mülhidler adı altında bu kimselerin iftiralardan bahseder. Nübüvveti ve Kur'an'ı inkar etmelerinden bahsedilir. Kâdî'ya göre bunlar çoğunlukla Şia ve Batınilik perdesi altında gizlenen fikirlerini bu grupların isimleri altında yaymışlardır.

Günümüzde hala güncelliğini yitirmemiş, İslamkarşıtları tarafından bugün dahi dillendirilen konulara değinildiği görülmektedir. Sahabenin ganimetler sebebi ile iman etmiş olduğu iftirası (s.54), İslam dininin kılıçla yayıldığı yalanı (s.68), maddeciliğin (s.1184) ve nedenselliğin görüşleri (s.1186) ve tüm bunlara verilen cevaplar bu konulara verilebilecek örnekler arasındadır. Bunların yanında Şia'nın hala dillendirmekte olduğu imamet, masumiyet, sahabe hakkındaki pek çok farklı iddiaların kaynaklarını Kâdî'nin yaşadığı döneme kadar götürmek mümkündür. Tıbbu'n-nebevî konuları da (s.1140) eserin son kısımlarında değinilmiş dikkat çeken konular arasında yer alır.

Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olması hasebiyle eserde, Kur'an icâzına örnek olacak pek çok sahne geçmektedir. Hz. Peygamber'in mucizeleri ve alametleri açıklanırken Kur'an'ı Kerim'in yanında tevatür teorisine dayanarak kesinliği Kur'an kadar güçlü olan hadislerden yararlanılmıştır. Hadis rivayetleri mucizeleri ve alametleri açıklamada kullanılırken özellikle Kur'an'ın desteklediği rivayetlere yer verilmiştir. Meselaİsra mucizesinden bahsedilirke (s. 112-120) miraçtan bahsedilmemiştir. Genel olarak bu ilkeye uyulmaya çalışılsa da Mekke'den Medine'ye hicret ederken Hz. Peygamber'i takip eden izci (s. 672), mağara girişindeki örümcek ağı (s. 670), veya zübrivâyeti (s. 1198) gibi rivayetler bunun istisnası durumundadır. Sözü edilenlerle beraber eserde hadis kaynaklarında aslı olmayan veya bulunup da zayıf olan rivayetlere rastlanmaktadır. Bazen de hadis rivayetlerini belli bir olayı anlatırken müellif, kendi ifadeleri ile hikaye ederek ve yorumlayarak aktarmıştır. Bu bağlamdaKâdî'nin bir muhaddis gibi hadis usulü kurallarından yola çıkarak hadis seçmediği ancak, temelini delâile örnek oluşturacak hadisleri seçtiği görülmektedir.

Dikkat çeken hususlardan birisi de kavramların kullanım alanlarıdır. Müellif, mucize kelimesini Kur'an, Kur'an ayetleri veya Kur'an'da yer verilen olağanüstü olaylar için kullanır. Nitekim Mucize, muhatabını acze düşüren anlamındadır. Bunun yanında delâil, a'lâm, ayât, huvec gibi kavramlar ise

gerek Kur'an'dan gerekse hadislerden i'mal-i fikir sonucu tevil edilerek çıkarılan ibretler, işaretler ve dersler anlamında kullanılmıştır. Müellifin bu ayrıma titizlikle dikkat ediyor olması, kavramları kullanırken işaret ettiği kanıtların farklılığına dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Eserde tekrarların ve iç plan düzensizliğinin yanı sıra güncelliği yitirmiş veya bazı hatalı tarihi bilgiler bulunmaktadır. Hz. İsa'nın, Resulullah'tan yaklaşık bin yıl önce yaşadığı (s. 218), Hz. Peygamber'in Mekke'de on beş yıl kaldığı gibi hatalar buna verilebilecek örnekler arasındadır (s. 508).

Delâil eserleriyle amaçlanan hususlardan biri de hiç şüphesiz anlatılanlardan yola çıkarak mü'minlerin kalbindeki imanı pekiştirmektir. Bu eserde de başından sonuna kadar Peygamber'in hiçbir şey bilmeksizin ve hiçbir gücü yokken nasıl Allah tarafından yardım gördüğünü ve bunun hayatındaki izdüşümleri gösterilmiştir. Okuyucu eserde güçlü bir kararlılık görmektedir. Bu bağlamda eserin adının "tesbît" olması manidardır.

Yazıldığı dönemden günümüze kadar sadece Mutezile alimleri değil, Ehl-i Sünnet alimleri tarafından da övgü ve ilgiye mazhar olmuş bu eser delâil literatürü içinde farklı bir yeri bulunmaktadır. Eserin pek çok yönden incelenip günümüze kazandırılması gereken bilgilere haiz olduğu batılı araştırmacılar tarafından bile kabul görmüş bir gerçektir. Bu bakımdan İslâmî ilimlerin farklı alanlarıyla meşgul olanlar için yeni araştırmalara açık bir kaynak hükmündedir.

Ayşe SAĞLAM